

۱۱- دستگاه سه گاه

در میان گامهای موسیقی ایران سه گاه تنها دستگاهی است که فواصل آن با سایر گامها (شور - همایون - ماهور - اصفهان - چهارگاه) فرق دارد و از نقطه نظر نتهای (شاهد - تونیک - ایست) که نتهای عمده گامها می باشند ویژگی های مخصوص به خود دارد. در گامهای سایر دستگاهها، مایه و تونالیت دستگاه را به نت آغازین گام می شناختیم ولی در گام سه گاه مایه آواز، با درجه سوّم گام شناسائی می گردد، و همین درجه سوّم گام، نت ایست و شاهد نیز محسوب می گردد.

بنابراین اهمیت درجه سوّم گام سه گاه به این خاطر است که دو نت مهم معرف یک گام در روی آن مجتمع شده اند (ایست - شاهد) اما در عین حال این نکته را نباید فراموش کرد که سه گاه به غیر از نت ایست روی درجه سوّم، نتهای ایست دیگری نیز دارد که در صورتی که روی

۱ - منظور از قدیم الایام تا زمانی است که ردیف موسیقی ما به صورت مدون درآمد. (تقریباً اواخر دوره

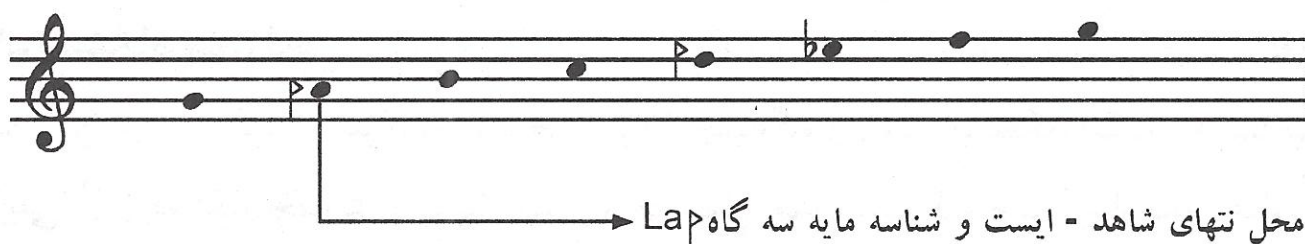
آنها ایست شود معرف گوشه‌های مختلف این دستگاه خواهد بود.^(۱)
بدین صورت که اگر:

- ۱- روی درجهٔ اوّل گام ایست کنیم (شاهد گوشهٔ مخالف است)
 - ۲- روی درجهٔ سوّم گام ایست کنیم (شاهد برای درآمد آواز و فرودهای آخر جمله‌ها و همچنین شناساندن مایهٔ سه‌گاه)
 - ۳- روی درجهٔ سوّم در فاصلهٔ اکتاو (شاهد برای گوشهٔ مغلوب)
 - ۴- روی درجهٔ پنجم ایست کنیم (شاهد برای گوشهٔ زابل)
 - ۵- روی درجهٔ ششم گام ایست کنیم (شاهد برای گوشهٔ مویه)
- لیکن در مجموع خواننده می‌تواند فقط در هنگام تصمیم بر اجرای یکی از گوشه‌های فوق‌الذکر فرود را روی شاهد سه‌گاه (درجهٔ سوّم) انجام دهد.
- مثلاً در هنگام اجرای گوشهٔ مویه روی نت شاهد زابل ایست نکند و یا از مخالف روی نت شاهد مویه ایست نداشته باشد و پس از اجرای ملودی هر کدام از گوشه‌ها فرود نهایی و کامل را روی شاهد سه‌گاه انجام دهد.

به هر حال دستگاه سه‌گاه با توضیحات و ویژگیهای مذکور، دارای چنین فوایدی است:

۱- بین درجهٔ اوّل تا دوّم	یک پرده
۲- بین درجهٔ دوّم تا سوّم	سه ربع پرده
۳- بین درجهٔ سوّم تا چهارم	سه ربع پرده
۴- بین درجهٔ چهارم تا پنجم	یک پرده
۵- بین درجهٔ پنجم تا ششم	سه ربع پرده
۶- بین درجهٔ ششم تا هفتم	سه ربع پرده
۷- بین درجهٔ هفتم تا هشتم	یک پرده

۱ - البته موضوع ایست روی نتهای مختلف گام سه‌گاه و جلوهٔ هر کدام از گوشه‌های آن می‌تواند به تناسب در گامهای دستگاههای دیگر نیز صدق نماید. ولی حالت ملودیک آواز، سه‌گاه و ایستهای مکرر روی این نتهای باعث چنین قضاوتی شده است و این خود دلیلی دیگر است بر ممیز شدن گام سه‌گاه از سایر گامها. «ن»

نمایش فواصل گام سه گاه روی خطوط حامل از مایه Si کرن (نت شاهد)

این نکته بسیار ضروری است که در گام سه گاه اگر بخواهیم مایه آواز را به تونیک بشناسیم در حقیقت مایه گوشه مخالف را نام برده ایم، چرا که محور اصلی آواز سه گاه درجه سوم آن است.

